

Κωνσταντίνα Βαρσάμη – Παναγιώτης Σιάνης: «Από τα ξένα στα ξένα»

👤 Θεόδωρος Π. Ζαφειρίου 📅 Δημοσιεύτηκε 27 Ιουνίου 2025

Διαβάζοντας τα περιεχόμενα του βιβλίου *Από τα ξένα στα ξένα: Ανάμεσα σε δυο πατρίδες*, της Κωνσταντίνας Βαρσάμη και του Παναγιώτη Σιάνη (Εκδόσεις Παπαδόπουλος, 2025), χρειάστηκε πρώτα απ’ όλα να σχηματίσω στον μυαλό μου έναν χάρτη της υφηλίου, για να εντοπίσω τις χώρες από τις οποίες προέρχονται οι 31 Έλληνες/-ίδες συγγραφείς. Αυτοί και αυτές, που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν μακριά απ’ τη χώρα καταγωγής τους και ήρθαν, άλλοι παιδιά, άλλοι μεγαλύτεροι, στην Ελλάδα. Από μιαν άλλη πατρίδα σε μιαν άλλη πατρίδα. Από τα ξένα στα ξένα.

Το δίκαιο θα ήταν, βέβαια, να γίνει αναφορά σε κάθε κείμενο ξεχωριστά· πράγμα που θα απαιτούσε το λιγότερο ένα δεύτερο, ισάριθμο σε σελίδες, βιβλίο. Τουλάχιστον η δικαιοσύνη αποκαταστάθηκε εν μέρει με την παρουσίαση, που έλαβε χώρα στο Public Συντάγματος το απόγευμα της 4ης Ιουνίου και η οποία ξεχειλισε από συγκίνηση, αφού ήσαν παρόντες πολλοί από τους συγγραφείς και, φυσικά, οι υπεύθυνοι της επαφής με τους συγγραφείς και της συλλογής των κειμένων, γνωστοί δημοσιογράφοι Κωνσταντίνα Βαρσάμη και Παναγιώτης Σιάνης.

Το κοινό στοιχείο όλων των κειμένων είναι ο νόστος. Αλλά αυτός ο νόστος δεν ταυτίζεται με επιστροφή (παλιννόστηση). Άλλωστε, η μόνη αληθινή επιστροφή (στην παιδική ηλικία) είναι, ως ιδεατή, ανέφικτη. Και περιορίζεται στο άλγος του νόστου. Αλλά εν προκειμένω ούτε υλική επιστροφή νοείται. Αφού δεν υπήρξε αναχώρηση από τη χώρα καταγωγής και η παιδική ηλικία εξαντλήθηκε στην ξένη. Εξού και ο διχασμός. Μεταξύ της νοσταλγίας κι ενός αισθήματος νόστου, το οποίο οι ξενιτεμένοι γονείς μεταδίδουν ή κληροδοτούν στα παιδιά τους. Και τα παιδιά στα δικά τους παιδιά.

Το βιβλίο διαχωρίζει τους εκπατρισμένους Έλληνες σε τρεις βασικές κατηγορίες: τους (οικονομικούς) μετανάστες, που δεν έβλεπαν από την πρώτη στιγμή την ώρα να επιστρέψουν και έκαναν δεκαετίες βασανιστική υπομονή δουλεύοντας μέρα-νύχτα προς χάριν των παιδιών, πολλά από τα οποία ωστόσο τελικά έμειναν στον ξένο τόπο. Και όσα γύρισαν, ξαναβρέθηκαν στα ξένα. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους απόδημους-ομογενείς, που αναγκάστηκαν να έρθουν στην Ελλάδα διωγμένοι με βία κυριολεκτική, ή πολιτική και οικονομική. Και η τρίτη και πιο τραυματική αφορά στους πολιτικούς πρόσφυγες της ηττημένης στον Εμφύλιο παράταξης, που ζούσαν στο αποκαλούμενο Παραπέτασμα. «Αν έχω τραύμα; Τραύματα», εξομολογείται η Κωνσταντίνα Βαρσάμη. «Αυτά που οι άνθρωποι εξομολογούνται πιο εύκολα σ’ έναν ξένο παρά σ’ έναν δικό τους άνθρωπο». Και τι μεγαλύτερο τραύμα από την αβεβαιότητα, το άδηλο μέλλον, που εξόρκιζαν οι Παραπετα(σ)μένοι Έλληνες, που περιορίζονταν στις γιορτές να επαναλαμβάνουν τη μονότονη, αλλά συνάμα πονεμένη ευχή όλων των κατηγοριών εκπατρισμένων: «Και του χρόνου στην πατρίδα!» Για πολλούς, βέβαια, παλιννόστηση σήμαινε κυριολεκτική επιστροφή στο πατρών χώμα, όπως στην ταινία του Λευτέρη Ξανθόπουλου *Καλή πατρίδα, σύντροφε* (1986).

Τα κείμενα, παρότι έχουν τον αυθορμητισμό του προφορικού λόγου μιας συνομιλίας, αποτυπώνονται με καλογραμμένο τρόπο χωρίς «φτιαχτές» λογοτεχνικές φιλοδοξίες. Αλλά με κάτι σημαντικότερο: τη ζωντάνια της συγκίνησης.

Για τους παλαιότερους τυχερούς ζώντες η ευχή κάποια στιγμή έπιασε. Αλλά για τους νεότερους, που δεν είχαν δικές τους προσλαμβάνουσες της Ελλάδας, ήταν αναπόφευκτες η σύγκριση και η σύγκρουση. Η σύγκριση των οργανωμένων κοινωνιών, από τις οποίες ήρθαν, με την ελληνική πραγματικότητα, που συγκρούστηκαν. Τα θετικά της Ελλάδας τα ανακάλυψαν αργότερα, όσο βελτίωναν τα ελληνικά τους, που είχαν μάθει μόνο στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τους, στις ελληνικές κοινότητες-γκέτο και από τα απογευματινά ελληνικά σχολεία του εξωτερικού. Η γλώσσα της χώρας, όπου γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν, με την αφομοίωση και την ένταξη στη δύσκολη πατρίδα (που σε πολλές περιπτώσεις τούς υποδέχτηκε με bullying) δεν βάραινε πια και γινόταν ένα σπουδαίο εφόδιο τουλάχιστον επαγγελματικής ζωής. Ανίκανο ωστόσο να επουλώσει το διαρκές, όπως εξομολογούνται, αίσθημα διχασμού και ανοικτής πληγής από τις ξεριζωμένες ρίζες της χώρας γέννησης, ή παιδικής ηλικίας, προκειμένου να μεταφυτευτούν στην εκ κληρονομίας πατρίδα, την Ελλάδα. Η εκ των συγγραφέων του βιβλίου ψυχολογωσσολόγος Μαρία Σαββάκη διαγιγνώσκει πάντως στους ανθρώπους αυτούς κάτι πιο αθεράπευτο: α-ριζία. «Δεν βγάζουν ρίζα. Ούτε προλαβαίνουν ούτε επιθυμούν να βγάλουν ρίζα», λέει.

Αναπόφευκτα η σκέψη διανύει και την αντίστροφη πορεία των Ελληνόπουλων, που σήμερα από την αυτονόητη γι’ αυτά πατρίδα τους (εν αντιθέσει προς τα παιδιά από τα ξένα, που ήρθαν στα ξένα) πυκνώνουν τις τάξεις της νέας μετανάστευσης επιστημόνων. Φοβάμαι πως σε λίγα χρόνια αυτά και τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους με την ίδια απατρία (ή αριζία) και την πληγή της θα στιγματισθούν. Δεν ξέρω αν η διά της σημερινής τεχνολογίας επικοινωνία και επαφή με την Ελλάδα αντικαθιστούν τη ζώσα πατρίδα, ούτε αν η πραγματικότητα του brain drain αντιστρέφεται με ευκολόγια, ή έστω στατιστικά στοιχεία περιπτωσιολογίας, που διαφημίζονται από την πολιτική προπαγάνδα ως brain (re)gain.

Αυτά που θα δούμε στο μέλλον, ως έναν βαθμό βέβαια, προοικονομεί και το παρελθόν. Εξού και το, εκτός της ιστορικής αξίας και της αναγνωστικής απόλαυσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον του βιβλίου. Είναι ασφαλώς πολυάριθμοι οι Έλληνες που ζουν στην Ελλάδα και έχουν παρόμοια βιώματα και εμπειρίες από σχεδόν όλες τις χώρες της γήινης σφαίρας. Και είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, ένα βιβλίο να συμπεριλάβει το σύνολο αυτών των ανθρώπων. Μια χτυπητή πάντως απουσία ευρωπαϊκής χώρας, που φιλοξένησε μεγάλο αριθμό Ελλήνων σχεδόν όλων των κατηγοριών, δηλαδή μετανάστες του ’50 και του ’60, πολιτικούς πρόσφυγες από την εποχή της χούντας, ακόμη και Έλληνες Εβραίους από τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης των Ναζί, είναι αυτή της Σουηδίας. Της χώρας, της οποίας το κοινωνικό κράτος απήλαυσαν όλοι οι Έλληνες, που για οποιονδήποτε λόγο βρέθηκαν εκεί. Πολλοί εξ αυτών μάλιστα διακρίθηκαν ως επιστήμονες και ως άνθρωποι των τεχνών σε όλα τα είδη. Της χώρας, επίσης, της οποίας η Ακαδημία τίμησε τη χώρα μας με δύο Νόμπελ Ποίησης.

Τα κείμενα, παρότι έχουν τον αυθορμητισμό του προφορικού λόγου μιας συνομιλίας, αποτυπώνονται με καλογραμμένο τρόπο χωρίς «φτιαχτές» λογοτεχνικές φιλοδοξίες. Αλλά με κάτι σημαντικότερο: τη ζωντάνια της συγκίνησης. Η ζωή φορτισμένη από τον συναισθηματικό –όχι αισθηματολογικό– κόσμο των συγγραφέων είναι εξ αντικειμένου και εξ υποκειμένου πειστικότερη. Ανόθευτη. Ειλικρινής. Αυθεντική.

Οι συγγραφείς και οι χώρες, από τις οποίες αυτοί/-ές προέρχονται, κατανέμονται σύμφωνα με τα τρία κεφάλαια της κατηγοριοποίησέως τους ως εξής:

Κεφάλαιο 1. Μετανάστες: ΗΠΑ Έλλη Πασπαλά, ΚΑΝΑΔΑΣ Γιώργος Μουχταρίδης, ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ Σοφία Κατρή, Δημήτρης Δόλλης, Δημήτρης Βραχνός, ΑΓΓΛΙΑ Μαρία Κουκουβίνου, Νίκος Χατζηιωαννίδης, Πασχάλης Μουχταρίδης, Ντέμης Νικολαΐδης, Ξενοφών Ραράκος. ΒΕΛΓΙΚΟ ΚΟΝΓΚΟ (ΖΑΪΡ) Ηλίας Μαγκλίνης, ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ Νίκος Κωνσταντάρας.

Κεφάλαιο 2. Απόδημοι-Ομογενείς: ΤΟΥΡΚΙΑ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ Τάσος Μπουλμέτης, Ειρήνη Σαρίογλου, Άρης Πορτοσάλτε. ΑΛΒΑΝΙΑ Πύρρος Δήμας, ΑΙΓΥΠΤΟΣ, ΚΑΪΡΟ Νίκος Ξυδάκης, Παναγιώτης Γρηγορίου, ΑΙΓΥΠΤΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ Άλκηστις Πρωτοψάλτη.

Κεφάλαιο 3. Πολιτικοί πρόσφυγες: ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ (ΠΡΩΗΝ ΕΣΣΔ), ΤΑΣΚΕΝΔΗ Μαργαρίτα Ζορμπαλά, Γιώτα Συκκά, Κώστας Τριανταφυλλίδης, ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΕΡΜΑΝΙΑ Δημήτρης Κούτουλας, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ Αναστασία Κοτανίδου, ΡΟΥΜΑΝΙΑ Τζένη Ηλιοπούλου, ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

Κωνσταντίνα Βαρσάμη.

Αντί προλόγου: Κωνσταντίνα Βαρσάμη, Παναγιώτης Σιάνης

Εισαγωγικό κείμενο: «Αν μέσα σου υπάρχουν δύο πατρίδες, νομίζεις ότι ανήκεις και στις δύο» του Αλέξανδρου Κιτροέφ

«Το να μην ανήκεις: ένα συναίσθημα ερήμωσης» της Μαρίας Σαββάκη

Από τα ξένα στα ξένα

Ανάμεσα σε δυο πατρίδες

Κωνσταντίνα Βαρσάμη – Παναγιώτης Σιάνης

Εκδόσεις Παπαδόπουλος

344 σελ.

ISBN 978-618-232-137-9

Τιμή €17,99